

EVANGYÉLIOMI PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknál 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

N y i l t v á l a s z Ballagi Mór ur 2-dik nyilt- levelére. *)

J e l i g e : „A hitelvűség (orthodoxia) nem oly holt tőke, mely a századok hagyatéka gyanánt száll kézről-kézre, — élő eszmény az, melyhez fokként közeledünk, s melyhez annál jobban eljutunk, minél inkább edzzük szünetlenül az írott és időleges hitvallást a biblia kereszttség vizébe a szellem ereje által.“

Van Osterzée „Aphorismes.“

Ballagi ur II. nyiltlevelét Lutherből vett tétellel jelígezi, melylyel épen mellettünk bizonyít, mert mi is azok közé tartozunk, kik a hit ellen cselekedni nem tartjuk helyesnek; s miután a nagy Luther egész életében megmutatta, hogy tudata nem rombolta le hitét, mi is arra törekszünk, s fő dolognak tartjuk, hogy a hitigazságok épen és ingatlanul fentartassanak, s a mennyire lehet azok tudattá, sőt többé, léletté váljanak az emberekben.

Hittani álláspontunk ellen két vádat sulyt B. M. ur, egyik az, hogy az észfelettségnél fogva a Vatikán éval lényegileg egy; a másik hogy a szentírással nem egyeztethető. Az elsőre egyszerűleg azt felelem, hire hamva sem volt még a Vatikánnak, mikor a szentírás tekintélyéről, isteni ihlettségéről szóló tan közhite volt az első kori keresztényeknek, s mi az ő s alapra nem a Vatikánra helyezkedtünk. Hogy egyébirant a római kath. egyház számtalan milliói is elismerik a kijelentés észfeletti tényét, ezen örvendünk; de azért roppant táv választ el tőlök, mert mi a szentírást magát ismerjük el egyedül hitszabályzónak, s hagyományra, mint pót tekintélyre szükségünk nincs. Miután pedig a modern protestánsoknak sem elégséges egyedül a szentírás, hanem pót tekintélyül a hagyomány helyébe az egyéni ész, alanyiságot fogadják el; a lényegét abba helyezve, hogy nekik is kell valami pót tekintély, toldalék, méltóbban megfordíthatnók az okoskodást, s azt mondhatnók, a modernnek és vatikániak közt is található egyezési pont, sőt mivel az ész felibe helyezik a kijelentésnek, s döntő birói igényekkel ruházzák fel, az infallibilis pápa helyébe az infallibilis ész állítják: tehát ők is

*) Lásd a Prot. egy. s isk. Lap 1875. év 7. számát.

infallibilisták bizonyos értelemben s anathema helyett a „tudatlanság“ megbélyegző czimét (ez, valamint a gúny és nevetségessé tétel új és modern alakzatai az anathemának) kedvtelve szórják és fogják ellenfeleikre.

A mi álláspontunk a szentírás valódi értelmével nem egyeztethető; ez a 2-ik hamis vád, hamis, mert még eddig senki be nem bizonyította, hogy az evangyéliomi protestáns egyház a sark dogmákra nézve eltért a szentírástól, s mind e mai napig el volna térve attól. — Mi szerényen kifejeztük álláspontunk vázlatában, hogy az általunk előterjesztett hitpontozatok meggyőződésünk szerint „a józan értelmezés követelményei szerint és a szentírók valódi értelmének eltalálásával vétettek ki;“ megvagyunk győződve, hogy a ker. közegyház 18 százados élete és tanítása azon hitelveket állandóan és folyvást igazolta, magáénak vallotta, különben azt kellene ellenfeleinknek állítani, miszerint 18 század legjobb fői tévedésben voltak, kiforgatták az írást, s valódi értelmét meghamisították. A történelem azt bizonyítja, hogy volt igenis egész láncolata az eretnekségnek az ebjonitismustól a straussianismusig, melyeknek előharcosai megkisérték az írás valódi értelmét elferdíteni, de rendre visszavetettek és elnémultak. A tévelyt vissza vetőket vádolni a visszavetettek hibájával, fogásnak megjárja, de érvnek nem. — Semmi sem bizonyítja fényesebben a ker. főbb hitelvek dicső értékét, mint az, hogy 19 század után is, a tudomány dúló rohamai után is, épen állanak azok a világ élő egyházainak templomaiban: míg ama hitelveket megerőtlenítők és elmosók, az egy unitárius egyházat kivéve, (mely azonban ma már sok részben mássá lett, mint volt kezdetekor, s mely államalkotó vagy fenntartó hatalmat még eddig nem mutathatott fel, s így megpróbálva nincs) egyházat mai napig sem alkotnak, csak elszigetelt egyes pártszerű csoportozatokat szerveztek, ezek sem állották még ki az idők és századok bomlasztó vaskezét.

Chemnitz Mártont, ellenünk, reformátusok ellen idézni, kiknek ősei a leghatalmasabban tiltakoztak a Formula concordiae, Chemnitz egyik productuma ellen, legszelidebben szólva: helyen kívüli volt, mert mi Chemnitz nézetét magunkénak nem vallottuk s nem tartjuk; magát

a helvét Consensus formulát sem fogadta el az összes ref. egyház, s tudva van, hogy 1722-ben magában Helvétiában elveszté minden tekintélyét. Ily ideiglenes korszükségből vont védfalak csak a harc tartamára vonattak fel, s hasonlók a régi fegyverekhez, melyek a maguk idejökben megtették a szolgálatot, de ma ujjal és jobbal helyettesítendők. — Ha a mi őseink durvább védeszközökkel fegyverkeztek is, a védett tárgy iránti szeretetüket és hűségüket kell figyelembe venni, s nem fegyvereiket gúnyolni. A védett tárgy iránti lángoló szeretetben velök egyek vagyunk mi is, de mint haladás barátai, az újabb fegyvereket elfogadjuk. Ha ellene fordulnánk az anyaszentegyháznak, lelkének a tannak, alapjának a szentírásnak: akkor lennénk méltatlan utódok. — Ha a mai biblia-tudomány oda tör, hogy magát a bibliát semmisítse meg, pusztá emberi terménynyé lehalandósítás által, akkor önmagának mond ellen. Némely tulzó tudósok — tulzók mindkét táborban voltak, vannak és lesznek, — csakugyan ide látشانak végzetesen jutni, de mi nem követjük őket romboló (destructiv) működésükben, mert akkor juttatnánk csakugyan „képzeleti alapokra“ a vallást, mint volt már egyszer a büszke gnostikusok korában, kik a szentírást nem elégték egyedüli alapul s kénytelenek voltak az egyéni phantasia ködeiben tévedezni.

Ismerjük a Saumur-i tudós iskola embereit, de azt is tudjuk, hogy p. o. Amiraud Mózes († 1664) tanárnak védbeszéde után a zsinat elnöke Basnage Benő, kezét nyújtá s a charentoni nemzeti zsinat hallgatást rendelve mindkét félnek az üdvre nem multhatlan szükséges dolgok feletti vitát mellőztetvén (De Félice „Histoire des Protestants. Paris. 1861. 356. l.) A bibliolatriát csak is Nitsch G. góthai szuperintendens († 1729.) toltá előtérbe, ellenben jóval korább maga Luther beismeré, hogy a látnokok irataiban az arany és drága kövek mellett szalma és pelyva féléket is találhatni; a nagy reformátorral egyezőleg mi is elismerjük a szentírásban az emberi tényezőt, de nem oly mérvben, mint némely modern biblioklaszták, kik az isteni tényezőt eldobják. Mi a két tulzást nem helyeseljük, s így ellenünk Quenstedtet is hiába idézik; tudva van, hogy a 17. században 3 iránylat vetekedett egymással, egyik gyengíté az ihletés elméletét s vele a szentírás tekintélyét; a másik tulozta, s ide tartozik Quenstedt, a 3-ik megvédte és fentartotta, elismervén a szentírás főokául Istent, eszközi okául a szentírókat tehát az auctor primariust és az auctor secundariust, ez utóbbiban foglalattván a szentírók egyénisége, felfogási képessége, mely nem semmisült meg; tudva van, hogy Kálvin az egyházi atyáknak sem tulajdonított irányzó tekintélyt, mondván szépen, hogy mi „mindenben kivétel nélkül Krisztusnak tartozunk engedelmeskedni,“ maga Melancton a szentírás elégséges voltát a hit és erkölcs birodalmára határolá:

„In illis (Scripturis) inveniuntur omnia illa quae continent fidem moresque vivendi.“ — Nem levén mi merev orthodoxok, ellenünkbe a merev orthodoxia tétéleit vetni sulytalan.

Távol maradunk azoktól, kik előre (a priori) kizárnak minden természetfeletti kijelentést a bibliából; valamint azoktól is, a kik szerint minden tény és szó, melyek az Irásban találtnak egyenlő mérvben természetfeletti nyilvánulásai volnának az Istennek; mindkettő akadályozza az irás valódi megértését, az első félre ismeri az Isten jogát, a második az emberi természet feltételeit; mi mérsékelt, közép állást foglalva, a kijelentésekben — melyek a világ váltsága czéljából tététek, — az emberi természet sajátágainak megfelelő fejlődést, haladást veszünk fel, miután látható is az, s e kijelentések eleven, mozgalmas történelmének érdekteljes okmányaul tekintjük a szentírást. (Godet: Études bibliques.)

Kiváló figyelmet érdemel, hogy az angol és skót presbyterian egyházak is, kiknek orthodoxiájok rendületlenül áll ma is, mind e mai napig orthodox tanul vallják az észszel egészen egyezőleg, hogy kötelezve vagyunk igazakul elfogadni isteni tekintély folytán nem csak azt, mi egyenes kifejezéssel lefektetve van a szentírásban, hanem azt is „a mi jó és szükséges következtetés gyanánt a szentírásból kihuzható“ (Cunningham: The reformers. Edinburgh. 1862. 526. l.), s e tételt a híres Westminster-i hitvallás (1647) így igtatta be: „Isten teljes határozata saját dicsőségére, az ember üdvére, hitére és életére szükséges minden dolgokat illetőleg vagy egyenes kifejezéssel az irásba van le téve, vagy jó és szükséges következtetéssel az irásból kivonható“ (I. c. VI.); e tétellel indokolható ugy a credo, mint a szentháromság elfogadása. A Credonak kifogásolt tétéle „száll alá a poklokra“ csak ugy kötelező, ha a szentírásból kivonható; egyébiránt az az értelem, melyet a heidelbergi Káté ad e tancziknek, nem oly rettenetes, a Krisztus mi érettünk szenvedésének betetőzését értvén alatta; más magyarázók szerint, mint tudva van, egyszerűleg a Jézus valódilag meghaltságát fejezi ki. Egyébiránt a „descensus ad inferos“ fogalom jóval korább ismeretes volt, a Credo végbefejeztetése előtt Justin, Irenaeus, Tertullian ismerték azt, utóbbi szerint a patriarehák és próféták lelkeihez szállt Krisztus lelke, hogy azokat a maga részesévé tegye. (De anima. 7. és 55), Al. Kelemen szerint pedig a pogány elhaltakhoz. A lángeszű Origenes pedig a fennhivatolt tételből folyólag a világ egyetemre, más szellemi lényekre is kiterjeszté a váltság hasznát: így humán nagyszerű gondolatot rejte ezen bizonyára „nem tudatlan, fanatikus barátok“ nézete magában midőn a Krisztus halálának visszaható erőt tulajdonítottak; a poklokra, helyesebben holtak országába, szállás e szerint szebb értelmezésnek engedett helyett már a ré-

gieknél is. *) Egyébiránt több orthodox skót theologus mai nap sem találja igazoltnak a Credo nagy tekintélyre emelést, mert több alapfontosságú tanczikkék hiányoznak abból.

A boszorkányra czélzásra megjegyzem, hogy II. Móz. 22, 18. verset az angol biblia fordítá boszorkánynak, az ott találtató „mekasséfah“ nőnemű héber szót a mi Károlink varázsló és szemfényvesztő asszonynak, tehát 3 szóval, Kámory egyszerűleg „bübájos“-nak adta vissza, — s a fejezetben polgári vagy magánjogi törvényekről van szó, a szigorú törvény épen a babona, a pogányság ellen van hozva, mutatja 5. Móz. 18, 9—14, hol ezek mondatnak „ne tanulj cselekedni a pogányoknak utálatosságuk szerint, ne találtassék te közötted gyermekét tüzre adó, jövendőmondó, se szemfényvesztő, se jelfejtő, se bübájos („mekasséfah“ Károlinál: varázsló, az angol fordításban boszorkány), se igéző, se halott idéző (a mai spiritisták dogmája) . . . mert Isten utálatja mind az, ki ilyeneket cselekszik stb.“ Mindezen sötétségkori szokások gyakorlói mint Isten előtt utálatosak tüntetvék fel s így a mózesi polgári törvényhozás azon korban a világosságot képviselő az imposztorok és bálványimádók szokása ellenében. Maga B. ur is mellettünk bizonyít, így értelmezvén Exod. 22, 17. verset „A bübájósok“ (nem boszorkánynak fordítá ő sem) a népet hitegetvén, hogy titkos isteni erővel rendkívüli dolgokat mivelhetnek, ez által az Istenben való bizalomtól eltévesztették az embereket, és azokat a babonához és bálványáshoz szoktatták; a böles törvényhozásnak tehát ügyelni kellett, hogy a nép ez ámitóktól megmentessék. (Bloch M. Mózes öt könyve. Buda. 1840. II. k. 166. l.) Akkor tehát B. ur szerint is a törvényhozás bölesen cselekedett. Ma már ugyancsak ő szerinte nem böles az a törvényhozás, mely a „bálványzás“ ellen fordul! Tempora mutantur et nos mutamur in illis! Egyébiránt az ó-szövetségi minden p. o. polgárügyi, egészségügyi törvényhozást, még ha Isten nevében czimeztettek is bevett szokás azon kor hivatalos irálya szerint, részleteiben, s a mi a polgári végrehajtást illeti, Istentől eredőknek mi sem ismerünk el, miután a kijelentés belmivoltához nem tartozik oly tárgyakra is kiterjeszkedni, melyek nem esnek a hit és üdv igazságok keretébe s így nem örök érvényűek. Örökérvényű az, hogy a boszorkányság isten elleni hamis képzet; e képzet kiirtásának módja földi keretbe tartozik s a „ne ölj“ isteni parancs az irányadó az eljárásnál. — Azt sem kell kihagyni az igazságos ítéletből, hogy a kijelentés esúcsáról, az új-szövetségi kijelentés fényénél kell szemlélni az ó-szövetségi mozzanatokot,

*) „Az alvilágba szállás“ tétele legelőször az ariminumi zsinathoz (359) benyújtott hitvallásban fordul elő, beigtatása századok mulva történt meg. (J. R. L u m b y: History of the creeds. Cambrigde, 1873).

épen azért vagyunk keresztyének. Midőn mi a természetfelettség elvét a hitigazságok terén hangsúlyozzuk, a természet körébe eső dolgokban az evangyéliom által is világositott ész tisztelettel követjük. Csak nem kell össze zavarni az alsóbb dolgokat a felsőbbekkel, a mulandókat az örökkévalókkal. Ott hol az „ész megáll,“ saját végessége határolván, ott, igenis ott kezdődik az észfelettség régiója, ott már új vezér kell, s mi az ész mellett és felett, a nélkül, hogy ezt tagadnók, hódolunk a legmagasb észnek, az Istennek: kijelentéseinek, tehát az észfelettség elvében is ész a vezér, az örök és tökéletes ész, az Isten, kinek áldó, segélő hatását, befolyását lelki világunkra alázattal elismerni egyik ker. kötelesség!

Mi nem állítottuk sehohol, hogy Krisztus tanításában minden észfeletti, bizonyára azok az erkölcsi felső szabályok, melyek a hegyi beszédben foglalvák, épen mert a tényleg egybegyűlt néphez is intézvék, észhez és szívhez szólók, de mi szerintünk Jézus tana nem csak Máté V—VII fejezeteiben van, *) melyről Ballagi ur, mikor egy lélekzettel oly magasztalólag nyilatkozik, a másik lélekzettel minden magasztalását devalválja, azt jegyezvén meg, hogy biz' azokat Jézus előtt is, utána is elmondták más böles emberek is: ha ez így volna, s egyéb érdemét Jézusnak el nem ismer, kérdésbe tehető: volt-e szükség Jézusra és van-e? hisz ő más böles ember által is helyettesíthető! az ön „tudományos, okos“ tárgyalása imé majdnem oda vezet, hogy Jézus létele is lényegtelen, vele vagy nélküle az egyre megy. Ily következtetéseket megengedő okoskodások után vajjon mi nyomatéka van azon könyöradomány értékű nyilatkozatnak, hogy a szentírás a hit élő forrásaul teljes szívvel vallja? . . . Csak Máté V-ik és társ fejezeteit érti-e a szentírás alatt? ha ezt, akkor meg van csonkítva a szentírás, s az is oly forrásnak nyilvánítva, mely már Jézus előtt más böles embereknel is feltalálható. Ily nyilatkozatokkal a hívő szív békéje, nyugalma valóban megzavartatik, mert más fundamentom is vétetik fel, mint a Krisztus. Nekünk sem „avult ruha“ a meggyőződés, mi nem is cserélgetjük és változtatgatjuk azt. Nem is készítettünk senkit lelkiismerete elleni bünre, már Luther tiltakozott ilyesféle ellen a wormszi dietán. Itt az a kérdés: a magyar református 3 százados egyház folytonos és sanctionált hitalakzataival melyik fél meggyőződése egyezik meg? mi azért fogalmaztuk a mi hitnyilatkozatunkat, hogy győződjék meg abból a közegyház és törvényes kormányzó testülete a mi evangyéliom elvü hűségünkről. Mutassák önök is fel rendszeres pontozatokban, s ítéljen felette az egyház, ki minket tanítókul előhívott és előállított. —

*) A hegyi beszédben is megvannak a szentírás kötelező érvényének (Mát. 5, 17, 18), — a mennyországnak (19.), a gondviselésnek (6, 26.) s az ima hatályosságának (7, 7.) dogmái: hiszik-e ezeket mind az új elvűek (modernek)? Jézus tehát tanított dogmákat, azaz hitnézeteket a hegyi beszédben is.

A gyertyavilágot nem kell véka alá rejteni; a világosságtól az egyenes ember nem fél. Az új ruhát meg kellene mutatni tehát.

Mi nem mondtuk sehohol, hogy a XVI-ik századi emberek természetfeletti illuminációval bírtak s az ő bibliamagyarázatuk tökéletes és csalhatlan, maguk sem vallották azt, távol volt azoktól s távol van tőlünk is az önteltség és gög épogányias erénye, igénye: de a moderneket sem ismerhetjük el ily csalhatlan magyarázóknak. Ez a baj, ezért volnánk mi szegény, tudatlan emberek, kivel okos ember szóba sem állhat. Szép önbók ez, csak az öndicséret (propria laus) el ne éktelenitené.

Ugy látszik legjobban megbotránkozik kartárs ur a szentháromság dogmájában, s hogy miért nem világosítá fel a Jézus csak egy szócskával e titkot. Erre csak azt felelem, elég világos az, mikor atyát, fiút és szentlelket nevezett, ott van a 3 megnevezve, feltüntetve, felmutatva, ez elég a szentírás egyéb helyeivel arra, hogy a hit elfogadja azt, a mint el is fogadta, s mind az ebjonitismust, mind a tritheismust szépen kikerülte, a keresztyénség ellenfelei pedig e Scylla és Charibdis áldozatai lettek. *) Vannak a szentírásban kevésbé titokzatos dolgok is, p. o. „Ez az én testem“ . . . , világosítá is Jézus maga, mégis annyifelé ágazva vannak ma is e felett a keresztyének. — Isten lényegét, a világhoz főleg a lelki valóságokhoz való viszonyában szebben előterjeszteni mint atya, fiu, szentlélek személyeiben lehetlen. De hogy mégis a titokszerűség kizárva nem lehet, az nagyon természetes, mivel a végetlenség és mérhetlenség mivoltát a véges elme egészen fel nem foghatja, de az a felséges részlet, mit „homályos tükörünkkel“ láthatunk teljesen elég boldogságunkra és üdvünkre. Teljesen magunkévá teszszük a derék Christlieb bonni hittanár által adott jellemzést a szentháromságra vonatkozólag, „a szentháromság előbb tény mint tan, s e tényből — melynek titokzatába hatni bizonyára az emberi gondolkodás soha nem fog — függ úgy az Istennek abszolút tökélye, mint azon hatalma, hogy magát kijelentse és közölje.“ Továbbá „A szentháromság ismerete az egyedüli kötelék, mely egyesíti Istent a világgal és az emberrel, mert az eleveníti meg az elvont monotheismusi isten-eszmét belevezetvén a szerető akarát elemét. E tan egyébiránt az igazi theismus egyedül kielégítő óvszere és bevezése, mert úgy fogja fel Istent, mint a legmagasb életet és szeretet a helyett, hogy a természet istenítésébe esnek . . . Ez ismerés az végre, mely, a teremtőt a teremtménytől elválasztó mélység felé hidat vetvén, ugyanazon egy vonással közelíti az embert embertársához. Ez szolgálhat egyedül alapul az emberiség (humanitás) eszméjéhez, azaz egy közös eredet

*) De ha teljes világosságba helyezte volna is Jézus e titkot, a moderneket esze ekkor sem hódolna annak: akkor sem vehette volna elejét a vitáknak: hány napfényű világos szavát csavarták el Jézusnak az érdek emberei?

és közös czélban minden ember testvérisége, egyenlősége és egysége eszméjéhez“ (L'incrédulité moderne . . . discours . . . prononcé à New-York par Th. Christlieb. Genève. 1874.) E tan nélkül lehetlen kikerülni a pantheismus örvényét e végzetes meredélyt, teszi utána Bonifas montaubani jelenlegi hittanár. A keresztyénségnek épen az eredeti, különleges, jellemző örök vonása, s a váltságnak lényege, hogy az istenséget mint atyát, fiút, szentlelket terjeszti elő, ezt az alapvonást letörölve arról, lehetünk izraeliták, muhamedánok, deisták, pantheisták stb. . . . de keresztyének bibliai értelemben, aligha, legalább kérdésbe lehet vonni; bár még más alapvonások is vannak, melyek szinte döntök errenézve (p. o. Róm. 10, 9. stb.) — A Krisztus Istenfiuságából ered azon átalakító örök és fogyhatlan erő, mely minket halandókat is istenfiaivá tesz.

Hogy a keresztyén ember, még kiválóbban a lelkipásztor és hittanár, mint keresztyén, hitkötelezettség alatt áll, lapunk által annyira ki van fejtve több helyen, s oly világos az a szentírásból magából, hogy komoly theologus előtt ezt tovább feszegetni felesleges. Jézus nem tanított hitrendszert, de hittételeket igenis, s épen azért nevezték ez első keresztyének magokat „hivőknek“, hit levén alapja az üdvnek, megigazulásnak is; ezért mondá az ur legnagyobb apostola: „Ne szerkesztesetek a hitlenekkel felemás igába . . . micsoda közö van a keresztyének a hitetlenhez?“ (II. Kor, 6, 14. 15.) Ha Krisztus hitnézeteket nem tanított, a hit alapokat nem adta volna, akkor az egyháznak hittana sem lett volna; ugyan kérem mit keresnének akkor a hittanárok? Az volna igazán B. M. kedvencz thémája szerint „fából vas karika“, ha a keresztyénség alapítója hitet nem tanított és kívánt volna s hittanárookra mégis szükség volna: az egyház nagyon felesleges dolgot cselekszik tehát, hogy hittanárokat tart. Oly primitiv dolgok ezek, hogy csodálják, miszerint B. M. ur ily elcsépett vádakot ujit, csakis ujit meg, mert megczáfolni a hitkötelezettség valóságát nem tudta. — Ugy látszik nem is akarja már a hittanár nevezetet ránk alkalmazni, mivel gunyosan „az ur Isten hivatalos ügyvédjének“ nevez. Hát akkor az ön pártján állók mik lesznek? tán az ur Isten nem hivatalos vagy épen hivatlan ügyvédjei? — Hogy egy Ballagi is, ki egykor lapjában az ultramontanismust oly alaposan fejtegette, mi ellenünkben is alkalmazásba vevé e nevet, azon igazán mi csodálkozunk, na de érvek hijában a mai sajtó terén fogásokra is szükség van. Homilétikai okoskodással a legnagyobb magyart is ellehet ultramontánnak nevezni, a miért a magyar jelleget s államot megakarta óvni; hasonlóképen minket is, azért mert a keresztyén és evangyéliomi jelleget a rohamos zápor által elmosatni nem engedjük. — Azért hogy Bocskai is Erdély unióját akarta Magyarhonnal, s az akkori jézsuiták is, természetes más véggel, ki vakmerő Bocskayt jézsuita vagy ultramontan czimmal illetni?

Ismerjük mi is a francia liberalis protestánsok üzelmeit. Meg van a túlzás fájdalom! mindkét oldalon, de a megtámadottak és megtámadók felelőssége nem egy azon. A liberalisok is szövetkeznek ott épen a hitellenségeivel, a túlzó radikálisokkal is. Ott állam vallás levén a református is, utósó sorban az állam döntend, s bizony a liberalisok is ép úgy vadászszák az állam kezét. Genfben csakugyan a liberalisok emelkedvén tulsulyra, az ő Kálvini egyházat agyon fojtották, mert kezökben volt a többség. Coulin genfi lelkész a reformátói csarnokában 3000 hallgató előtt még a múlt év október havában elmondá a gyászbeszédet, hogy a genfi ő prot. egyház, a melyet Kálvin alapított, mely a világ református egyházainak anyja volt, meghalt, csakis a közeljövőben feltámadásába vett remény a vigasztaló; az egyház elveszett az állammal kapcsolata miatt; az állam törvény folytán, lehet ott lelkész ezentul materialista, atheus egyaránt, nincs kötve még a liturgiához sem, szabad neki vallási tárgyokról is beszélni, felavatásra szükség nincs, feltétlen a szabadság a szertartás terén is, a választói jog egyedül azon kellékhez van kötve, hogy a választó r. katolikus vagy zsidó ne legyen. A ki a genfi jelenlegi állam egyház szomorú állapotját találmányozza, az fogja látni a liberalismus torzképét. Idézhetjük a hamis szabadelvűség, rationalistik liberalismus kizárólagos és erőszakoló voltára a baseli eseményt. A baseli nagy tanács az egyház felett püspöki jogot gyakorlandó 1871 máj. 2-kán 63 szóval 48 ellen elveté a hitvallást azok kérelmezésére, kik nem tarthatják a Jézus Krisztust, az élő Isten fiának, sem halálát büntörlő erejűnek, tehát a hitvallás kötelezése alól mentességet kértek, — s a nagy tanács adta új értelmezés következtében senki nem áll a régi ker. hit kötelezettsége alatt (1873. nov. 3. végzés). Mivel a nemzeti egyház közszeretben álló lelkésze Riggerbach J. J. e hittipró végzést el nem fogadta, s a keresztelésnél a szülék hitnyilatkozatát a százados jog- folytonosság szerint annál inkább kérdezni merészelte, 1874. máj. 12 én megfenyegettetett, hogy ily eljárás ismétlése esetében 6 hónapi börtön, vagy 2000 frank bírság büntetés sulytandja. Riggerbach szerint oly egyház, mely elveté saját hitvallását, s melynek szószékéről egyik perczen a megfeszített és feltámadott megváltó hirdethető, másik órában tagadtatik az: megszűnt Krisztus egyháza lenni. Beadta lemondását és 1874 szept. 6. tartá hatalmas bucsú-beszédét fuladásig telt templomban. Im egy áldozata az uralomra jutott liberalismusnak!*) Thurgóviában az egyházi tanács hivatal vesztéssel fenyegette meg D' Egelshofen Steiger dékánt és tudort, mert az apostoli hitidom hirdetéséről lemondani nem akart. Ujra egy liberalis türelmetlenség! Így fojtogatja az orthodoxyát, a régi hitet az ujevü többség. Erre lehet elmondani „nos vestigia terrent.“ A szomorú előkép és tetteles példa ott áll a francia reformátusok előtt: csoda-e, ha az egyház életet féltik? csoda e mikor a liberalisok unitárius theologia facultást akarnak maguknak állítani? A hugenották egy része hű akar maradni az ő egyházhoz, ez bűn? — a másrés unitáriussá akar lenni, ez nem bűn? Egyébiránt a mi magyar egyházunk, hála égnek, független az állam zsoldjától, itt nem dönthet az állam, de dönteni fog a magyar evangyéliomi protestáns nép zöme, hűsége, puritan érzéke, emlékezete.

Mi a magyar ref. egyházat szilárdan fenakarjuk tartani, megvédeni; e mi hűségünkért ám kárhoztasson valaki,

*) Elvbarátai független állást teremtettek neki, hogy el ne veszítsék, az ifjuság egyletének tanító lelkészévé hívták meg.

azt teheti, öntudatunk tiszta marad, s a legnagyobb válságok közepezt is magunkat a kitartás erényébe (ezt csak el nem vitathatják tőlünk?) burkolva „impavidos ferient ruinae.“ Mi az egyház láthatlan fejének zászlóját el nem hagyjuk sem a tübingai egy-két túlzó kritikus hypothesisieért, sem Strauss és Renan tévedéseieért, melyek az idővel halomra dőlnek, sőt már is oda dőltek.

A derék Filó érveit nem czáfolta meg B. M. ur, tehát ellene mondott szavaira nincs mit felelnem, különben, ha szükségét látja, nyilatkozand ő maga hóseási lélekkel mind izraelről, mind jizreélről.

Venio nunc... a bibliai hittudományoknak a hívőkre nézve „végzetessé“ lett eredményeire. Vajjon oly végzetesek-e azok? A hasonkép mint előkép sokszor mutatja a történeteket. Volt az emberiség történetében a középkort zárólag egy szép hajnali korszak, a remek ó-nyelvek és bölcsészeti tudományok felélesztésének, a humanistáknek megható korszaka. E hajnal öléből kelt ki a reformátói ragyogó napja. A tudomány elfoglalta a maga trónját. A nyelvészet, bölcsészet és rokon ágai szabad szárnyra kelvén, az új tudományosság némelekben csakugyan végzetes irányt vett: keresztyén ellenes, mondhatni pogányias mozzanatokot mutatván fel. Az akkori olaszthoni illumináltak köréből vette eredetét a sociniánismus, a protestantismus szélbaljagyanánt; a tudósok királyát Erasmust is az új leheletek oda vezették, hogy sem igazi keresztyén, sem igazi pogány, sem igazi protestáns (Sine cruce, sine luce, sine Deo) jelleme nem volt. Az akkori tudomány hát némelyekben csakugyan lerombolta az evangyéliomi hitet. — De ugyanazon tudomány a hit lángjával párosodva Luther, Melancton, Zwingli és Kálvin lelkében szülte az új-kor legóriásabb és áldásosabb eseményét a reformátói, mely a tudományt eszközül véve fel szilárd alapon vitte előre emberi nemünket.

Igy lesz az újabb időkben is. A bibliai és természet-tudományok valóban nagyszerű vívmányai az isteni gondviselés kezében hatalmas eszközök leendnek az egyház és evangyéliom még dicsőbb diadalára. Némelyekben most is vett és veend hitenyésztő (destructiv) irányzatot, és szült Feuerbachokat, és Straussokat, de csak ott, hol a hit vezérfénye eloltaték. Ellenben a hívők táborában hatványozott hitéletet teremend. — Ez hitünk, reményünk.

A nova lux Germaniaevel Wolffal indul meg a természetfelettség megostromlása: az ész elég mindenben, isten tétlen a világgal szemben, az ima hiábavaló, — ezek az ujdonszülött első dogmák a 18. század elején. Semmler nem tekint a bibliát hitszabályzóul, hanem az emberi szívet, s felállítja az alkalmazkodás (accomodatio) elméletét. Mi azonban sem az ő ihletés elméletét, sem alkalmazkodási elvét nem fogadjuk el; a mi szerintünk megengedhető alkalmazkodás a kijelentés lényegét nem érintheti, p. o. az Istennek az atya, fiu és szentlélek személyeiben történt kijelentésénél mi alkalmazkodás sem vehető fel, miután nem is lehetett bevett fogalmakhoz e tárgyban alkalmazkodni, sem a mozaismus, sem a polytheismushoz. — Majd a rationalista Röhr állítja fel az ész utósó és legfőbb forumul a vallás terén; a Krisztus történetét legendákkal teltnek jelezvén, Jézust csak morál tanítóvá változtatja s végtelen türelmetlenséget mutatott servilismus, képmutatás, pápistasággal vádolván a vele ellenkező nézetűeket (igy tesznek velünk is, — uti figura docet — s az ily emberek vajjon hósei-e a lelkiismeret szabadságnak?). — Strauss az evangyéliom Krisztusát az egyház képzelete szüleményének tünteté fel, adós ma-

radván azon felelettel, hogy ha az egyház teremté a Krisztust, ki teremté az egyházat? Ő tüzte fel elvül a modernnek sark dogmáját (e dogmát csak ugyan nem tagadják) hogy „a csoda lehetlen,“ s ez elvével megkezdé a keresztyénséggel való szakítást, mely végre be is következett. Az ima hatályosságát ő is tagadá „gyermek játékhoz“ hasonlítván az imádkozást. Feuerbach szerint a vallás merő csalódás (illusió), s annak forrása nem más, mint vágy: eleget tenni a szív önző kívánságainak, elve: homo homini deus, megérkezett a régi pogány álláspontra az önbálványozásra. — Ezek a csúcs pontok hová eljutottak a szabadgondolkodók, az illuminált tudósok. De az egyház nem ment velök és utánok. — Vezérek valának sereg nélkül.

A bibliai ítéset, e században főleg, roppant erőt fejtett ki, de negatív téren még csak feltevéseket, gyanításokat eredményezett; szolgálata hasznos, de rája magunkat mégsem bizhatjuk. Weise és Wilke szerint az első az ősvangyélita Márk, Bauer Bruno Márk evangyéliomát regénynek nézi, ennek írója költötte Jézus történetét; Bruno gyűlöli a theológiát, s megtagadja attól a tudományos értéket, mivel az ész ellen kezdett merényleteket (mi velünk sem lehet okos embernek szóba állani... ez Bruno Bauertől kölcsönzött tétel!), ugyan ő tanárságból lett elmozdítás után Pál azon négy levelét is, melynek hitelességét még a tübingai iskola respectálta, elveté. Noack Lajos meg Judás és Marcion evangyéliomát tartja hitelesnek Jézus életére vonatkozólag.

A tübingai iskola vállalkozék az evangyéliomi történetek előállítását fejteni ki. Baur az ebjonitismus, petrinismus és paulinismus önkényesen tucsigázott ellentéteiből vélte megoldani az új szövetségi iratok eredetét. A pásztori leveleket a 2-ik század közepére helyzi. Szerinte Máté evangyélioma hasonlít leginkább az ősvangyéliomokhoz, Lukácsé már páli eredetű, Márké a legújabb keletű, s leggyanusabb; a cselekedetek könyve nem hiteles; legkeményebb támadást intéz János evangyélioma ellen. Elfelejté azonban kideríteni az alapkérdést: mily viszonyban volt Jézus a különböző pártirányokkal? — Schweigler az egész keresztyénséget sovány és halvány ebjonitismusba zsugorítja össze. Megkezdődtek a tübingai iskolában is csak hamar a szerte ágazások egész a visszalépésig. Hilgenfeld a Máté evangyéliomának alkotó elemeit 50—60 év közé helyzi, legújabbban 71 körülre (Hist. Krit. Einleitung in das N. T. Leipzig, 1875.) Kr. u., Lukácsot 100 és 110 közé, Márkot e kettő közé; már ő több páli levél hitelességét ismeri be, mint Baur; János evangyéliomát 130 körülre helyzi, s Pál 7 levelének ismeri el eredetiségét. Köstlin szerint megint Márké az első koru evangyéliom, de nem a kanonikus Márk. Volkmar szerint a Jelenések könyve az ősvangyéliomok egyedüli autentikus okmánya, korát 68 Kr. u. teszi, Pál rómaiakhoz írt levelét 60-ra, Márk evangyéliomát 73-ra (Paulus Römerbrief. Zürich, 1875). Tober már korábban helyzi János evangyéliomát s szerzőjéül Apollóst gyanítja. Ritschl kimutatja Baur önkényes és hamis felvételét a két ellen irányra nézve, János hitelességére keres és talál érveket, s buzgó nyomozásai Baur következtetéseit megrendítették, s Pál legtöbb leveleinek is hitelessége ma már általánosan el van ismerve. A hermeneutika klasszikus művelője Lücke (ki a biblia helyes magyarázására szükségesnek tartja a tudományos az az nyelvészeti és történeti ismeretek mellé a vallásos érzéket, azon szép elvnel fogva „csak a hasonló veszi észre a hasonlót“ „csak az keres igazán, a ki vágyik is találni“), Lücke fő és legmélyebb evangyéliomnak

Jánosét tartja s a Jelenések könyvével egy azon szerzőnek tulajdonítja. A tudós Bleek bonni tanár, szinte fentartja János evangyélioma hitelességét. Stier mereven ragaszkodik a szentírás csallhatlanságához. A nagytekintélyű Meyer W. A. H. hódol a supranaturalismusnak. A nagy orientalista Ewald kemény harcot kezdett a tübingai iskola ellen; Reuss Ede is megrendíté a tübingai iskola tételeit s János evangyélioma hitelességét nem tartja lehetlenné; a synoptikus evangyéliomokra nézete, hogy a tudomány nem rendelkezik elég eszközzel ezek eredete biztos kimagyarázása. Keim Máté tartja legrégebb és leghűbbnek az evangyéliomok közt Ewalddal ellenkezőleg. — Weiss Bernát szerint megint Márk az ősvangyélita. — Tischendorf azt igazolja, hogy a mai kánoni könyvek a 2-ik század első negyedében már megvoltak, mert idéztettek. Luthardt is Jánoséknak tartja a neve alatti evangyéliomot.

Bruston, a francia theologia egyik ifju csillaga, a montaubani hittanszaki főtanoda (fakultás) egyik tanára az assyriai feliratok tanulmányozása után nyilvánítá: az assziologia nagyban módosítandja az ó-szövetség modern kritikájának némely állításait, az eddig tett felfedezések már is igazolják a biblia ellen tett némely ellenvetések hiábavalóságát s megerősítik a szentiratok hitelességét. Bátran és helyesen állítja: nem kell mindjárt hitelt adni az ellenséges ítések épen nem csallhatlan és független állításainak. A tudós Rawlison tanár hasonló nézetben van. A tudomány igenis keresi a világosságot, de mind az emberiség, mind az egyház akkor élvezendi azt, ha a legnagyobb világosságnak, Istennek hódol.

A tudományos legújabb kutatások néhány eredményeit érintő rövid szemle után kérdjük: van-e elegendő okunk megrendülni? Pusztáingadozások, találgatások, ellenmondások, hypothesisek még jobbára, a miket láttunk. A bizonytalanságnért mi a biztost fel nem adhatjuk. Ne feledjük el mit a jeles Van Osterzee utrechti hittanár tart az ítésetről, hogy „ez helyre igazíthatja, visszakövetelheti a hitet, de azt teremteni nem képes soha.“ Továbbá „a végcél nem a keresztyénséget modernizálni, hanem a modern szellemet keresztyéníteni.“ „Jó dolog tudni, mondja Christlieb, hogy szent Pál azon leveleiből, melyeket a legvakmerőbb ítéset is hiteleskül ismer el, az evangyéliom összes tanait és történeteit fellehet állítani, s így ezek (épen az ítéset folytán) rendületlen alapon nyugosznak ezentul.“ — Az Isten ígéje előbb létezett mint a tudomány; az Isten ígéjével nem is ellenkezik a valódi komoly bibliai tudomány. A tudomány és hit két szárny, mely a végetlen felé emel, egyik a másikat segítse, tökéletesitse, de meg ne semmisitse, mi félszárny helyett mind a két szárnyat akarjuk, és tiszteljük, ekkor jutunk el igazán oda, melyet istenországának nevezett a megváltó.

Ez nyílt válaszom B. M. ur 2-ik levelére.

(Folytatom.) Balogh Ferencz.

I R O D A L O M.

(Könyvismertetés.)

Magyar protestáns egyházi szónoklatok.

Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. Irta: Gyöngyösy Sámuel nagykállói ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró. Első füzet. Bolti ára 1 frt 80 kr. — Miskolcz. Fraenkel B. tulajdona. 1874.

A hangzatos czimíratot, a szerény „Egyházi Beszédék“ helyett látva, azon reményvel kecsegtetem magamat, hogy e

296 lapra terjedő füzetben oly „szónoklatok“-kal fogok találkozni, a melyek ugy a külső alak mint a tartalom s az alapul vett szentirati helyek értelmének tiszta felfogása s szabatos kifejtése tekintetében, példányszerűek. — Nagyrészen csalódtam. — Igen! mert a czimzett füzetben közzétett 35 részint ünnepi, részint időszaki s alkalmi szónoklatok, melyekhez még végül egy könyörgés is van „az év utolsó imája“ czimen csatolva: egy nehánynak kivételével vagy többé kevésbé kifogásolható, vagy tekintve a felvett szöveghez viszonyukat nem mind helyeselhetők. — Sajnálom, hogy e lap szüktere nem enged meg most kifejezett véleményem illetőleg állításom részletes, kimerítő igazolását, sajnálom, hogy az egyes szónoklatok beható bírálata helyett csak az egész füzet általános és rövid, de mind a mellett, állításomat igazolható ismertetésére kell szorítkoznom.

Tekintve a szónoklatok irályát ugy látszik mintha szerző különös feladatává azt tűzte volna, hogy az minél ékeesebb legyen s ezért virágos kifejezések, keresett szavak s tropusok különböző nemei sürűen váltakozva jönnek abban elő, a mi ugyan megfelelő eszme gazdagság mellett nem hátrányára sőt előnyére válnék szónoklatainak, de így midőn igen sokszor csak az eszme hiányt fedezi s csak hangzatos szavakkal akar hatni: nem tekinthető egészen előnyösnek. Nem különösen annál fogva, mert néha minden igyekezet dacára vagy talán éppen azért, mert mindenáron keresett kifejezéseket akar használni, — mosolyra készítővé, sőt az egyházi szószerző komoly méltóságával össze nem egyeztetetőké válnak kifejezései. Például: „elszáradt kórok bus alakjai“ (4-ik sz.), „az olajfák árnyas koronáit lengeti a tanítványok sohajtásának szelleje“ (18-ik sz.), „a szedők . . . pattogó élczek között hívogatják elő a puttonost“ (28-ik sz.); „a szív . . . egy megfáslt kő darab“ (32-ik sz.); „szenvedélyek kéjleányai,“ „eljő hozzá (a tékozlóhoz) a szűz erény s pénziért áruba bocsátja kellemét,“ „az eledelek undorító keverékével mocskolják be (a tékozló és társai) sáppadt arczaikat s undok kéjleányok zsebelik ki“ (6-ik sz.); „ne féljetez nem párt-érdekből beszélek én . . . önzés foglalta el az áldozat helyét, a rugó, mely tettekre lelkesit, nem a haza boldogsága, hanem saját zsebük, melyet megtölteni siet a hon zsirjából minden önhaszonleső“ (1-ső sz.); a nagypénteki esemény: „véres dráma“ Jézus = „isten szellemet magába záró porhüvely“ = „egyetlen szellem óriás“ = „vértanuk királya“ (13-ik sz.); „kéjencz,“ „bérencz,“ „bakó,“ „hóhér,“ „zsarnok,“ „vértanu,“ többször előforduló, ugy látszik szerző előtt kedvencz szavak, „a ki buja gerjedelmével családok boldogságát temeté sirba: magát kedveltetni tudó ügyes embernek; a ki az államot milliókig csalja meg és saját vagyoni értékét milliókkal szaporítja: jeles állam gazdásznak, nagy pénzügyi tehetségnek czimezik“ (11-ik sz.); „világ-apa“ = gondviselő; „zür-óriás“ talán = chaos (26-ik sz.). — Ezek azt hiszem, igazolják az irályra fentebb tett megjegyzésemet.

Nem lehet azonban tagadni, hogy e szónoklatok némelyikében szép helyek is vannak. — Például: az 1-ső sz. alattiban az a hol kérdezi: „Mi vagy te nekünk óh hon?“ s a 18-ik számuban az, hol szerző a kedveseinktől elválás kínait festi; a 27-ik szónoklatnak záradéka a hol így szól: „Sárgalombok, hulló levelek, hervadt virágok . . . hínstékek be lombjaitokkal majd néma siromat s nyugodtan fogok szunnyadni alattatok, mert szívem pora is meleg lesz hideg ágyamon azon édes reménytől, hogy miként ti, ugy én is felkelek siromból egy napon s elvesztett kedvesemmel találkozva elfogom énekelni a feltámadás

hosszánáját, fényes trónod előtt óh Isten, kinek neve áldott legyen a halál nyugalmáért, dicsőített a feltámadásért.“

Áttérve már a szónoklatok lényeges részére a tartalomra s a főtételeknek a felvett szövegek és a beszéd részeihez s ezeknek egymás közötti viszonyára: ugy találom, hogy sok szónoklatból nem azt tanulhatni miként lehet és kell, hanem hogy miként nem lehet és szabad a szöveget felfogni, a főtételt felállítani s a beszédet rendezni. — Például:

A 3-dik sz. alatti újévi szónoklat szövege: Sir. V. 21. „Ujítsd meg Uram a mi napjainkat mint volt a régi időben.“ Főtétel: „ujítások mérlege.“ Részek: „az ujítások elfogadásánál meg kell vizsgálni ha 1-ször szükségesek-e? 2-szor hasznosak és czélszerűek-e? 3-szor létesíthetők-e?“ Szerintem a főtétel határozottan helytelen, mert a szövegből fel nem állítható, a szövegben az elmulthoz hasonló boldog időért könyörög a próféta és ha ajkainkra vesszük ama szavakat: tehát mi is azért könyörgünk. — Az Ur, a kihez könyörgünk ujít, nem mi. — A felosztás szintén hibás, mert az első rész magában foglalja a másodikat, kérdésbe sem jöhetvén, hogy a mi szükséges, hasznos ne volna; éppen azért szükséges valami, mert kiválóan hasznos.

A 4-ik szónoklat szövege: 1. Móz. 8, 12. „Mig a föld létszen, a hideg és meleg, a nyár és tél meg nem szűnnek.“ Főtétel: „a tél örömei.“ Nem tudom, hogy a kiirt szövegből miként lehetett ezt a főtételt felállítani?!

A 12 dik számú virágvasárnap szónoklat szövege: Máté 20, 18. „Ime felmegyünk Jeruzsálembe.“ — Főtétel: „a halálra menetel“ vagy: „minő érzelmek között ment Jézus s mennek általában az emberiség boldogságát munkáló nagy lelkek(?) a halál útjára?“ Tehát Jézus = nagy ember, mint ő, általában minden nagy ember ugy megy a halálra. — Szerző ugy látszik ezen értelemben van, ezért mondja a beszéd vége felé: „tanuljatok e dicső példányképektől.“ Igaz hogy tanulhatunk az emberiség jeleseitől, de midőn a szöveg szerint csak Jézusról beszélhetünk és beszélünk — a ki, már csak annyiban is más érzelmek között mehett a halál útjára mint a „nagy lelkek,“ mert büntelen vala: — különböztessük meg őt és csak őt, ne a jelesek is; — tegyük példányképpé, — a jelesek előtt is ő levén a példánykép.

A 14-ik számú nagypénteki szónoklat szövege: Luk. 23, 34: „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekesznek.“ Főtétel: „a jellem hű marad magához a halálban is.“ „Igaz ez 1-ször az erény bajnokaira, 2-szor a bűn fiaira nézve is.“ — A főtétel nem helyes, a szövegből nem következtethető több mint csak ennyi: a nem es jellem hű marad magához a halálban is, — e szerint a beszéd második része is helytelen és még szerző szerint sem igaz, mert azt mondja: „törpévé lesz a bűn óriás, gyávává a hős.“ — Már ha szerző, a Jézussal együtt megfeszített két gonosztevő egyikének Jézushoz intézett eme gunyoló szavait is: „ha te vagy ama Krisztus szabadítsd meg magadat, minket is“ felvette volna a szónoklat szövegéül: akkor mind a főtétel, mind a rendezés helyes lett volna, de még sem lehetett volna azt mondani: „törpévé lesz a bűn óriás,“ „gyávává a hős,“ mert az nem bizonyítja sőt tagadja a kifejezett állítás igazságát.

A 16-ik sz. alatti husvét beszédben Tamás kételkedéséből főtételül: „a szabadvizsgálódás jogosultsága“-t vonja ki s a beszéd vége felé mégis így szól: „nem szabad felednünk, hogy a vallásnak legtöbb tárgyai érzékfelettiek, melyeket ha kézzelfogható erősségekkel mindig nem támogathatunk is: de

mert lelkünk, szívünk, okosságunk megegyezőleg nyilatkoznak mellettök, még is hinnünk kelletik. — „Boldogok a kik nem láttak és hittek!“ Tehát szabad vizsgálódnunk s nem szabad vizsgálódnunk!

A 26-ik szük aratás utáni urvacsoztás kori szövege: Zsolt. 71, 24. „Én szüntelen reménylek.“ — Főtétel: „a hit bizalma a gondviselésben.“ — Részek: „e hitnek jótékony hatása van 1-ször a szivre, 2-szor a kedélyre, 3-szor a lélekre.“ — Vajjon a remény, miről a szövegben szó van egyértelmű-e a hittel? vajjon a 2-dik rész nincs már benne az elsőben?!

A 34-ik beköszöntő-szónoklat felirata: „egy protestáns lelkész hivatása“ s benne mégis a protestáns még pedig a magyar prot. lelkész hatásáról beszél. — Én különbséget látok a hivatás és a hatás. mint a teljesített feladat eredménye között. Érdekes azon naivság, melylyel szerző e szónoklat bevezetésében így szól: „engedjétek meg nekem tisztelt hiveim, ha ezen első órában kissé önző akarok lenni s a helyett, hogy tisztem szerint hirdetném a megfeszített de feltámadott Jézus evangéliomát a protestáns lelkészben, saját személyemet predikálom.“ Ennyi azt hiszem igazolja a szónoklatokra, a szövegszerűség és tárgyrendezés szempontjából fentebb kifejezett állításomat.

Vannak azonban e füzetben úgy a tárgy feltalálás, mint a rendezés és kidolgozás — noha ez utóbbi néha általánosságok körül forog — tekintében jónak, helyesnek mondható szónoklatok. Ezek között első helyen áll a tékozló fiuróli példázat, a melyet szerző két farsangi urnapra aként dolgozott fel, hogy az elsőben (6-ik sz.) sülyedés- a másodikban (7-ik sz.) a megtérés után a sülyedés és megtérés finom megkülönböztetett fokozatain szemlélteti mintegy a tékozlót, s egyéb hibája nincs, minthogy kissé erősen színez, a mint azt már az irányra tett megjegyzésnél részben kimutattam. A 2-ik sz. ujévi „jövők arcsképe rajzolva a multból,“ a 10-ik „szívől származó cselekedetek,“ a 11-ik „a bünök szépítése,“ a 15-ik „a husvéti győzelem,“ a 17-ik „a természet hozsánája,“ tavaszi; a 18-ik áldozó csütörtöki: „földi menyország“; a 19-ik áld. csüt. „út a mennyfelé,“ a 20-ik pünkösti, „szabadság az Urnak lelke által,“ a 27-ik őszi, „bucsu a haldokló természettől,“ 28-ik szüretkor: „az iszákosság veszélyei,“ mind sorakoznak a tékozló fiuróli példázat után, a három adventi, két karácsonyi szónoklattal együtt. — „Az év utolsó imája“ tul a readén áradozó, de különben meleg vallásos érzelmet lehellő könyörgés.

Már bucsút vehetnék, nagyrészen és főbb vonásokban megismertetvén a benn-foglalt szónoklatokat, e füzettől, de nem állhatom meg, hogy szerző egy pár állítására megjegyzést ne tegyek. — A 22-dik sz. szónoklatban áll: „az emberi erények legnagyobb részét valóban képviselve találjuk közöttük (az állatok között) egyik a tisztaságban, másik a hűségben, szeretetben . . . stb.“ Erény-e mindez, holott az állat nem bír értelemmel s mi nélkül erényről szó sem lehet, szabadakarattal. Csak az embernél lehet szó erényről, a ki tehetne másként is, mint a hogy tesz, az állatnál ösztön az. — A 25-ik számuban az öngyilkosságot erő jelének tekintő szerző midőn így szól: „kioltják életüket . . . vagy ha erre nem elég erősek stb.“ — Az öngyilkosság csak kivételesen erőnek — legtöbbször azonban gyengeségnek, gyávaságnak jele. Mert hordozni a fájdalmakat, a szenvedéseket akár magunk, akár rajtunk kívül eső okok által idéztettek elő: erőre mutat, míg előlük menekülni s öngyilkosnak lenni, épen az erő ellentéte.

Debreczen 1875. Nyomatott a város könyvnyomdájában Ap.

De megemlítve még hogy e füzetben közölt szónoklatok, kettő-három kivételével, melyekben az isteni gondviselésbeni hitről van szó, erkölcsi irányuak, belőlük a haza sorsa iránt mély érdeklődés, a hon meleg szerelme s boldogításának őszintén érzett vágya tükröződik annyira — a mi ha nem úgy volna. jobb volna — hogy, még a szerző politikai pártállását is feltűnteti: bezárom ismertetésemet s arra kérem szerzőt, hogy a következő füzetben közlendő szónoklataiban méltassa szives figyelmére a jelen füzetben foglaltakra, minden elfogultság és harag nélkül tett, egy általában nem rossz akaratu észrevételeimet.*)

p. N. L.

S Z E M L E.

a) Belföld.

Egy levél hű másolata.

„Tisztelt egyházi előjáróság! Hiteles, de egyszersmind fájdalmas tudomást szereztem magamnak a fölött, hogy az egykor virágzó helyzetben létezett nagy-bányai reformált szentegyház állása, a mostoha idők csapásai alatt roskadozni kezd. — Ezen szentegyház kebelében a vallásos és hazafias érzület oly mély gyökereket vert, hogy semmi okunk az ösöktől reánk szállott drága hagyatékot a válságtól féltünk, mert mind annyian igen jól tudjuk, hogy mindenünk Istené és a hazáé. — Én tehát, mint azon szentegyháznak egyik szerény, de hű tagja, sietek a kedves anya iránti kötelességet teljesíteni, és az egyház szükségéi fedezésére ide zárok 400, az az négy száz o. é. frtot. — Magamat ezek után a nemes szentegyház kegyeibe ajánlván — maradok Remetemezőn 1875. évi márczius hó 8. napján, a tisztelt egyházi előjáróságnak az urban testvére Ujfalussy Miklós,“

Ime a derék lelkes főur, kiben dicső őseink magasztos szelleme látszik felébredni, ezzel ünnepelte meg sz. k. Nagy-Bánya város főispáni székébe való felavatását!

Midőn ezért az egyház nevében hálatelt szívvel mondok köszönetet, egyszersmind kérem az egek urától, hogy tarsa meg az ő drága életét hazánk, egyházunk dicsőségére, hosszú időki! Nagy-Bánya, 1875. márcz. hó 10-ik napján.

G u l y á s L a j o s k. ref. lelkész.

Községi és felekezeti iskola Nagy-Bányán.

Márczius hó 3. és 4. napjain ment végbe városunkban, a községi iskolák vizgája. Lássuk milyen ez a községi iskola! A tanteremben a legfőbb helyen feszület, belépéskor „dicsértessék a Jézus Krisztus“ fogad; naponta a tanórák kezdete előtt és után kifogástalan buzgósággal imádkozzák a növendékek, — és pedig, zsidó, görög katolikus, lutheránus, református egyiránt: mi atyánk. . . de szabadíts meg a gonosztól s ezután nagy tüzzel: „üdvözlégység Mária“. Melyik protestáns

*) Sajnálom, hogy térszüke miatt e már rég beküldött ismertetést előbb nem adhattam. Méltatva van az ismertetett mű mind árny, mind fényoldala, s a tisztelt szerző, remélem, szigorunak talán igen, de méltánytalannak nem találndja jelen bírálatot. Szerző költői dús ere s ragyogó képzelme tagadhatlan, s bizonyára a hallgató kedvezőbben itél a művekről, mint az olvasó. — Üdvözljük szerzőt és bírálót egyaránt.

S z e r k.

E számhoz fél iv melléklet van csatolva.

Rendkívüli melléklet az „Evangeliumi protestáns lap“ 15-dik számához.

szüle nem bocsátaná örömmel szeretett gyermekét, ily felekezeti szűk látkörön felül álló szabadelvű tanintézetbe? Hiszen, itt többet is tanul, mint a felekezeti szegény iskolában. Már az első elemi osztályban, csupán magyar nemzetiségi szempontból, a betűző gyermekek kezébe német ábc-t is adnak s magyar német, szép és helyes írásba gyakorolják, így magyarosítják, vagy akarom mondani germanizálják, a falukról bejövő órák kis honpolgárokat! Szólni kellene ellene ugye? De „hol” vagy a ki merész ajakát fel emelje? Habár azon ürügy alatt, hogy most már van községi iskola, a protestáns iskoláktól a város megvonta a különben is csekély javadalmazás nagyobb részét: szólhat e protestáns? Ki válna vallásháborításra? Inkább hallgatunk, mint mostoha szülék körében az árva gyermek, sarokba húzódva nézi, mint vendégeskedik szerencsésebb testvére azon asztalnál, melyhez ülni neki is joga volna, melynek morszálkából is alig részesül. És ki tudja, meddig fog még ez igazságtalan állapot tartani? De azért a ref. felekezeti iskola még él. Az elmúlt farsang végén, buzgó tanítóink, egy kis házi mulatságot rendeztek, mely 72 frt 88 krt jövedelmezett. — Ezen összeg a még hiányzott iskolaszerek megvásárlására fordítottat.

Megjegyzem, ha eredménytelenül hangzik is el, — mint oly sok figyelemreméltó segély kiáltás, — hogy az ily helyekre hold községi iskola van, kiváló gondot kellene fordítani az egyházkerületnek, mert felekezeti iskoláink csak kellően felszerelve s jeles tanerőkkel ellátva, felelhetnek meg régi jó hírnevőknek s állhatják ki becsülettel a versenyt. Az egyházkerület által kiadott legutóbbi népközlöny tantervet, a mennyire lehetett, már életbe léptettük. — Maximum, vagy minimum a mi benne van? Maximumnak kevés, minimumnak sok.

(G. L.)

A „Bethlen Gábor“ című életbiztosító és önszegélyező egyesület alapszabályzatának bírálata.

Az Evangeliumi prot. lap 11-ik számában közöltetett a Bethlen Gábor című életbiztosító és önszegélyező egyesület alapszabályzatának ismertetése, oly célból, hogy azon messze kiható és nagy horderejű tervezetnek, mely a prot. egyházakkal azért közöltetett, hogy azt gondos figyelemökre méltatva, annak megvalósítása érdekében csoportosuljanak és tömörüljenek, kedvező következményei legyenek; mert valójában kívánatos, hogy az életrevaló eszme és terv ne hangozzék el, mint a pusztában kiáltó szó hanem értsük meg annak jelentőségét és teljes erővel léptessük életbe.

Tervezőnek ama nagy célok megvalósítása érdekében tett fáradozása, hogy valahára szabadulnánk meg elviselhetlenné lett terheinktől, szegénységünk rongyától s foltjaitól, — szállíthatnánk be árváinkat, öregeinket, nyomorultjainkat az utfélről biztos fedél alá, stb. stb. — teljes elismerésre érdemes, — jó akarata a tervezet minden betűin felismerhető: de hogy az általa ajánlott út bevezérlehet-e bennünket a tejjel és mézzel folyó Kanaánba? e kérdés teszi szükségessé a tervezet megbírálását; úgy pedig, hogyha a tervezetnek csak kijavítható tévesztései lennének, azoknak kijavítása után az eszme használható legyen; ha pedig az alap, melyen a tervezet nyugszik, ingatagnak, vagy éppen használhatatlannak bizonyul be, más alapról gondolkodhassunk.

Midőn pedig a terv bírálataba bocsátkozom, nem mondok azt, hogy a biztosítási alapul tervezett 100,000 frt. kevés egy 6 milliót forgató üzletnél, — mert ez talán felemel-

hető lenne! . . . Nem mondom, hogy a szegény egyházak, lelkészek és tanítók gyámolítására rendelt államsegély koldusfillérei méltánytalanság nélkül, bizonytalan jövő reményében, céljától el nem vonathatnának; noha jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok; nem mondom, hogy sem halandó egyén, sem különösen a halhatatlan testületek u. m. egyházak, pénztárak nem cselekesznek okosan, ha életbiztosító miveletek útján kívánnak pénzhez jutni, — mivel e kockajátéknál annyi valószínűsége van a nyereségnek, mint a veszteségnek, — és magok az egyének, egyházak és pénztárak könnyebben juthatnak tőkepénzhez, ha maguk kezelik pénzüket kikölcsönzés által; nem teszek kifogást a magát könnyen megbosszuló 12%-os uzsora ellen; sőt melőzőm ezutal még azt is, hogy az ész és egyéni szabadság ellenére nem lehet kényszeríteni senkit az egyetbe belépésre, — mert hihető, hogy azon esetre, ha e pénzmivelet által nem lennének tovább szegények, hanem ha Rottschildekké nem változnánk is által, legalább napi kiadásaink fedezve lennének. kényszerítésre se lenne szükség: hanem egyenesen a terv keresztülviteli tételeihez közedelem, melyek szerint, mint a terv 26-ik lapján olvastatik, első évben már 51.000 frt nyereségünk lenne, másodikban 125.820. és a tizedikben másfél millió, melyet azonnal a gyám nyugdíj alapjául letehetnénk és saját pénztárunkban kamatoztathatnánk.

E tervezet és számítás tanuskodik arról, hogy a tervekészítő nagyon gyenge pénzület kapacitás, — életbiztosító egyesület tervet soha sem látott, — róla fogalommal sem bír, mi megtetszik a következőkből:

1-szor. Ugy bánik a más pénzével, mint a pelyvával; holott takarékoság mellett is nehéz csak 10 frtot is nyerni. — 62,000 frtot tervez szerzési és engedményi jutalékokra; a szerzési jutaléknak nincs értelme ott, hol mindenki kötelesség szerint, vagy akár önkényt áll be a társulatba, — 24,080 frtot hivatalnokokra, elnök, — igazgató, — vezérigazgató — stb. díjába: holott, hogy e kezelési költségek a kezdet nehéz napjaiban ne gyengítsék az intézet kamatozótökéit, az életbiztosítási ügyág melleslegesen a tűz- és jégbiztosító intézet mellett és ezeknek hivatalnokai által szokott kezeltetni. — 15.100 frtot tervez tartaléktökére, végre oda üt ki, hogy 48,000 frt marad, mint tiszta haszon, hibásan hozzátevéen ehhez a biztosítási tőke kamatából 3000 frtot.

2-szor. Egy fillér kamatot sem hoz az évi mérleg kiszámításánál, pedig csak a folytonos pénzület folytáni kamatozás által egyenlíthető ki a befizetés és kielégítés közötti különbözet. pl. ha 40 éves egyén 30 évig fizetgeti is a 30 frt évi díját, csak 900 frtot fizet be, 1000 frtot csak azért kaphat, mert berakott 30 f tjeinek kamatai kinevelték a különbözetet; így az intézet csak kamatozás által nyerhet, enélkül első évben letette a bukás alapját.

3-szor. A befizetett díjak 20 %-kát veszi fel csak egy oda vetve, minden alap nélkül a halál után kifizetendő tőkék kiszámítására; pedig ezen kiszámításnál a halálozás statisztikája irányadó; a 25-ik lapon alul, 6518 ember életére vétetik fel 6.250,000 frt biztosított tőke; ha a biztosítottakból évenként egy százalék halna el, azaz 65, ezek utódainak kielégítésére 65.000 frt kellene, nem 37,000: igen! de 100 évig egy biztosított sem élhet, sőt 33 év alatt valószínűleg mind elhal, — vagy ha kivételesen talán sokan tulélnék a 73 évet, — vagy ifjabb biztosítottak is lévén a 63-t, ezek helyett az újabb jöttek közül elhalók betöltik a hiányzó számot; így a halálozásnál a 3 százalék látszik legvalószínűbbnek. Igaz, hogy az intézet első

éveiben az orvosilag megvizsgált egyének halálózása nem lehet nagy mennyiségű, de szükséges is, hogy az első években kevés százalék haljon el, — mert ha 3 évig 3—3 százalék hal el, az intézet azonnal végleg megbukott, — mivel ki sem telt a biztosított tőke az évi díjakból; ha pedig az első években egy szép tőke marad fenn a halálozottak kielégítése után, akkor ez kamatozás által ki fogja gyógyítani a későbbi kiadások sebeit.

Kisértsük meg azért kijavítani az ügykezelési tévesztéseket; 6518 ember életére biztosítatik 6.250,000 frt tőke, — a 6518 emberből elhal évenként 3°/_o, de az elsőbb harmadrésére az üzletbe lépettek legmagasabb életévének vegyünk kevesebb elhalást, az első 11 évre 1, 2, 3, ismételve 11-ig, — a második 11 évre 2, 3, 4, — a harmadik 11 évre 3, 4, 5, . . . e szerint az első évi ügykezelés következő eredményt mutat: bevételi díjakból bejön 187,500 frt, — ebből egy ^o/_o elhaltaknak kimegy 65,000 frt; ügynökökre, hivatalnokokra, naposokra, házbérbe, irodára csak 15,000 frt, mert az elnökök, mellékes felügyelők nem kérnének jutalmat; tartalék tőkére, mely az esető halálozások kifizetésére benttartatik és nem kamatoztatik, 7000 frt. Marad tehát kamatozásra, kikölcsonözhető tőke, felvévén, hogy az első év elején az évi díjak pontosan befizettettek, 100,500 frt, melyeknek évi kamata könnyebbség és világosság okáért 10°/_o-ra véve 10,050 frt; a mennyiben az elhaltak az egész év folytán, januártól decemberig egyenként vesztik életüket, a hivatalnokok pedig havonként veszik díjaikat: tehát fél év kamatai a halálesetre kifizetett tőkének 65,000 frtnak, ugy a hivatalnokok évi díjának 15,000 frtnak, — szinte számíthatók, — levén e szerint az évi mérleg + 100,500 frt + 10,050 frt, + 4000 = 114,550 frt — Ez az első évi üzleteredménye. De valaki tiszta jövedelemnek ne gondolja; . . . mert a ki 6.2500,000 frtal adós — és még csak ennyi pénze van annak fedezésére, — az még soká nem beszélhet nyereségről. A 7000 frt tartaléktőke ide nincs behozva, mert reá tovább is szükség van az ügykezelésnél. A 100,000 frt alaptőke pedig és annak kamatai az üzletbe be nem zavarhatók, mert az csak őrtáll a biztosítottak jogai felett, azaz hogy lesz miből kifizetni a biztosított tőkét, ha az üzlet magában megbuknék is.

Az üzlet második évi mérlege emez: Mult évi pénz maradván 114,550 frt, ehez jön az évi díj 187,500 frt együtt 302050 frt. Ebből 2°/_o halálozásra kimegy 130,000 frt, kezelési költségekre 15,000 frt, együtt 145,000 frt, marad 157,050 frt. Ennek évi kamata 15,705 frt. A kifizetett tőkék és kezelési pénzek fél évi kamata 7250 frt. E szerint a második évi eredmény 157,050 + 15,705 + 7250 frt = 180,005 frt.

Az üzlet harmadik évi mérlege im ez: Mult évi maradvány 180,005 frt. Folyó évi díjakból 187,500 frt, együtt 367,505 frt. — Ebből kifizettetik 3°/_o, az az 195 elhaltért 195,000 frt. Kezelési költségbe 15,000 frt, együtt 210,000 frt, marad 157,505 frt. Ennek évi kamata 1575 frt 50 kr, a kifizetett tőkék és kezelési díjak fél évi kamata 10,500 frt; e szerint a 3-dik évi mérleg + 157,505 + 15750 frt 50 kr + 10500 frt = 183,755 frt 50 kr. Itt is nem jövén tekintetbe a 7000 frt tartalék tőke és nem zavartatván be a 100,000 frt és annak kamatai.

Látni lehet ebből, hogy 10 év alatt a mérleg sem emelkedik más fél millióra; annyival inkább tiszta nyeresmény még egy fillér sem lehet. Hol lesz tehát a tiszta nyeresmény? kértheti valaki. Megmondom. Folytassa csak évről-évre tovább az előbb látható halálozási perccentek szerint kérdező az évi mérleg kiszámítását: majd a 25—30 év körül lesz a mérleg 6.250,000 frt. — és ha tovább megy, talán ennél is nagyobb, ezen

6 250,000 frtot felülmuló összeg lesz a tiszta nyeresmény. A ki az első, második, tizedik, stb. — évben már nyeresményt akar félre tenni, az teljes tévedésben van s másokat is félrevezethet. Sajnálom, hogy a tervet*) tüzetes vizsgálat alá nem vették kibocsátás előtt az illetők. — Biráló sem szolgált semmi életbiztosító intézetnél, csak könyvekből ismeri és nem kimerítőleg ez üzletág kezelési módját; de a természet is megtaníthat kit kit arra, hogy mig valaki adós, hat millióval — és csak másfél milliója van, — addig nincs semmije, ki sem telik tartozása. De természetesen következik az is, hogy az ily bonyolult — sok eshető ségnek kitétt, — a nép által hasznosnak el nem ismert üzlet, kockakajáték, kétes alapja lehetne egy nyug- és gyámintézetnek. 1875. márcz. 20.

K o z m a J ó z s e f.

Halálozás. K r i z a J á n o s (szül. 1812.) kolozsvári lelkész és unitárius püspök 1875. márcz. 26. elhunyt. Felekezete, a magyar irodalom s a hafiság egykép gyászolják ez egyik diszöknök elvesztését.

b) K ü l f ö l d.

Korunk két nagy evangélistája.

(Folyt. és vége.)

Az utolsó napon, melylyel zárult Moodyék működése **Dublinban**, a zár-istenítészeleten tömérdeken akartak részt venni, az nap több helyen volt imály, a legvégső este vala s a termék nem voltak elégségesek befogadni a jelen lenni akarókat. Moody az nap több hatalmas szózatot intézett a gyülekezetekhez, Sankey éneklé csodás hatásu magán-énekeit. „elvezett juh“ czimü solo-ének óriás hatást gyakorolt, a megindulást a hallgatók nem rejthették el, — aggastyán lelkészek is meglettek hatva, köny folya orczáikon.

Az esti zár órán Moody főleg az ifjukorbéli megtérőkhöz beszélt, kik külön karzatolt helyre belépti jegyekkel láttattak el. 2000 belépti-jegy osztatott ki. Az előbbi napi aggódó tudakozók engedélyt kértek az ifju megtérőkkel egy helyen ülni. Teljesítve lett. A búcsú szónál a hallgatóság telyesen meghatva lett Moody ajkaitól s a gyülekezet hangoztatá: Isten áldja meg Moodyt és Sankeyt bár merre vigyék őket utaik.

Nov. 26. reggelre tüzetett a lelkészek értekezlete, jelen volt 800, nem állami egyházhhoz tartozó lelkész, Windle ur elnökölt, mindenkinek adatott 10 percz beszélhetni, sokan éltek e joggal; a szózatokat testvéri érzet jellemzé, főleg két dolog emeltetett ki legtöbb beszélő által, egyik az, hogy a lelkészek igyekezzenek a szentség magasb életére, továbbá egymás iránti baráti és testvéri érzetet tápláljanak. Az itt vett benyomás 800 lelkész csatornáján 800 gyülekezetre terjedend ki. Ugyan itt vétetett a közhatárzat, hogy ezután minden évben egyszer hasonló egyetemes értekezletre jöjjenek össze a lelkészek. Maga a nagy angol napi lap a „Times“ kiváló méltatásban részesíti Moody és a Sankey hatásos működését Irbonban.

Moody és a Sankey **Manchesterben**. Dublinból ideérkeztek az evangélisták, a világkereskedelem egyik izgalmas főpontjába. s a hivek előre megmozdulva várták. Az „Oxford“

*) Épen mert terv, mint a j a n l a t bocsátatott világ elé, hogy a műértők is hozzá szóljanak s a hol a döntés helye leend ítéljenek felette, vagy tegyék meg a kellő változtatást. T á p i ó r ó l is kaptunk egy meleg és érdekes észrevételt, de az itt közlött korább jövén, ennek kellett adni az elsőbbséget.

S z e r k.

és „Szabadáru csarnok“ két óriási épületben tolultak tömegesen a napnak legelfoglaltabb óráiban is a társadalom minden osztályából a hitszomjas hallgatók nem bölcsesség és szónoki beszéd, de a legmesterkéletlenebb egyszerű nyelven hirdetendő evangélium hallgatására. A prot. lelkészek minden testvér felekezetből szívesen nyújták a közös működésre karjikat, szolgálatukat itt is. Leginkább a névleges keresztyének, kik nem idegenültek még egészen el az ur házától, de szellemi életük erélytelen, lettek vonzatra a Jézushoz. Az első nap, vasárnap 8 órakor, a „Szabadáru csarnokban“ nyílt meg a buzgalmi gyülekezés, nagy volt a tolongás, Délután 3 órakor köz istentisztelet tartott Moody és Sankey vezetése alatt. Egész héten át, szombatot kivéve, minden nap délben volt fohász óra (imádkozási gyülekezés), volt külön gyülekezés a szülék és gyermekek részére. Egy tágas templomban meg a hölgyek számára. Tömerdek helyre városok és falvakra kapott meghívást, enélkül nem is szokott sehová menni, s mindenütt felkeresi és kéri a helybeli lelkészek közreműködését, magát a lelkészek segítőjének tartván; valahányszor tudomásukra jő egy-egy lélek megtérése, vallásnak hódolása, azonnal értesítetik az illető gyülekezet lelki pásztorát az evangyelisták, hogy az tovább gondozza hívét lelkileg. Az ő feladatuk az ige hallgatóit az igen cselekvőivé változtatni át.

Moody és Sankey hatásának titka nem lángoló szónoklatban, nem tudományos fejtegetésben keresendő, s nem is pusztán érzelmre hatásban. Ő az istenigét magát hagyja működni, nem segíti (ki volna képes az ur ígét segíni?) s nem is gátolja (s ez az ő sajátja) szónoki virágok által. Sankey megénekli az evangyéliomot, az örömhirt, éneke szívből jő, hangja finom s az igazi átérzés sugalmazza. Az éneklő lelkét fejezi ki: s a saját szívében támadott hitérzelmeket költi fel a hallgatóságban. Mind ketten a szót és éneket arra használgják, hogy azt mondják, a mit éreznek, hogy mondani kell, a művésziessékedés távol maradván tőlük. A működésnek hatályt isten ad.

(Evangelical Christendom.)

Polgári házasság és pénzügy. A polgári házasság okozta nehézség Poroszországban. — A lelkészek egy része hittani okok miatt ellenezte a polgári házasságot érveikül hozták fel: nem ismerik el az állam azon jogát, hogy házasságot kössön, mivel ez az egyháznak fentartott lelki ügy, s ettől megfosztani az egyházat annyi mint ennek jogait csorbítani s mulasztást előkészíteni; az egyháznak szüksége van az anyakönyvekre, hogy a népre ily módon befolyása legyen stb. Az izzagalom közepette a hannoveri zsinat sürgette, hogy az urvacsoxa vonassék el azoktól, kik mellőznék házasságukat egyháziilag megáldatni. A zavart növeszti a pénzügyi oldal is. A kereszteselési és esketési díjakat csak azok fizetik, kik e téren a lelkész szolgálatát igénybe veszik, ezek száma csekély, 69 házasságból Berlinben egy hó alatt csak 12 pár fordult az egyházhoz is. A lelkész jövedelmek csönkulást szenvednek. Az elégedetlenség oly nagy, hogy a mit rég nem lehetett szemlélni, liberálisok és orthodoxok együtt tanácskoztak a baj enyhítésére nézve. Mult évi decz. 3. tartott Berlinben a városházánál ily népes közös gyűlés; a liberális párt indítványozta: a porosz képviselőházhoz kell fordulni, hogy szavazzon kellő pénzalapot a stóla elnyomása által származott hiányt fedezésére. Az orthodox párt nem remélvén a képviselők hangulatától ily megszárazást, a stóla helyébe arányos egyházi adót akar behozni a polgári adó-láb aránya szerint. Dr. Förster, egyházi ügyigaz-

gató, eltérőleg azt ajánlja, hogy mindenik egyházi pénztár jótékony aláírások útján kármentesítse e lelkészeket jövedelmök megcsönkuláséért, — az egyházi új adó kivetés az egyházból tömeges kitérést vonhatván maga után. Óvakodás a fő (Re. Chr.)

Edinburgh a skót ref. szabad egyház theológiai fő tanintézetében az ugynevezett „új kollégiumban“ Edinburghban hét hittanár működik jelen tanévben u. m. 1. Apologetikai theológiát dr. Blaikie, 2. sisthematikai theológiát dr. Macgregor, 3. exegetikai theológiát dr. Smeaton, 4. egyháztörténelmet dr. Rainy, 5. héber és ó-szövetségi exegetist dr. Davidson, 6. Evangyelistai theológiát dr. Duff, 7. Természettudományt dr. Duns tanárok adván elő. Márk Ferencz debreczeni hittanuló e kollégiumok növendéke jelenleg. Hazánkban is épen Debreczenben az ó és új szövetségi exegetis és nyelvek előadására a jelenlegi egy tanszék mellé még egy tanszék állítása sürgős szükség, különben az alapvető szentírás magyarázás és bibliai nyelvek terén a magyar theol. tudományosság nem lesz képes lépést tartani a tudománynyal. Az orthodox skót szabad egyház 4-ről 7-re emelve a hittanári székeket, jeles példa, hogy az orthodoxia a tudományosságnak nem megölője, de folyvást emelője. — (M. R.)

A világosság barátai. A 30 év előtt a „világosság barátai“ által alapított „szabad egyesületek“ 6-ik összejövetele (congressus) Góthában tartott a mult év közepén, hol minden hittani pontozat elvettetett. E szabad egyesületek mintegy 34 szónok és mozgó ügynökkel rendelkeznek s 34 képviselő által képviseltettek; kiadnak egy naptárt Gothában, melyből minden keresztyén ünnep ki van törölve (imé a szélső liberalismus hová vezet!) és a halhatatlanság dogmáját is kitérőlték a világosság barátai kátéjokból (ez természetes azoknál, kik minden „dogma uralom“ ellen tiltakoznak.) A berlini temető azon osztálya, melyet a világosság barátai foglaltak el, következő felirattal látatott el „rendeztetek itt lent élteteket a legjobban, mert sem tulvilág, sem feltámadás nincs!“ Ajánljuk ezeket a dogmák ellen küzdő magyar ujevüek (moderne) figyelmébe. (Re. Chr.)

Prága. A kereszteselések száma, az itteni német gyülekezetekben, a hitfelekezeti törvényhozás, folytán 1868-tól fogva, hat év alatt 70-ről 100-ra emelkedett a lefolyt évben, a mi leginkább a térítvény megszüntetésének és továbbá azon körülménynek tulajdonítható, hogy most sok vegyes házasságnál minden gyermek az evangyéliomi vallásban neveltek. — 1861-ban az ötvenedik lakos és 1868-ban, az az 5.151,000 lélekből álló egyetemes népességnél és a 105,500 lélekből álló evangélikus népességnél és a csehek közül minden 48-dik lakos volt evangélikus, most protestáns minden 47-dik és így a természetes szaporodási viszony felett növekedés van biztosítva. Ily módon csehország 15, legfeljebb 20 év alatt 200,000 protestánst számlálhat és fog számlálni, mikor aztán az evangélicus népesség már fog magában annyi súlyt találni, hogy mint tekintélyes felekezeti kisebbség a félig-meddig megfelelő állást megtarthassa és a további sérelmeket, minők a mult évek Belcredi Egberttől, visszatartsa vagy kiengesztelődésre bírja hozni.

Pozzy B. nagy műve „Laterre et le recit biblique de la création“, melyen azt mutatja ki, hogy a bibliai teremtetés s a tudományos felfedezések nincsenek egymással romboló ellentétben, nagy elterjedésnek örvend, a első kiadásból 2000 példány kelt el s a szak lapok is kiválóan méltatták.

T Á R C Z A.

E g y h á z i l a n t.

Jézus Nainban.

Sötét a szemfedő, sötétebb a bánat,
Mely az anyaszívben felhő-gyanánt támad;
Koporsóban fekszik egyetlen gyermeke,
Aggúló korának istájpja, — mindene.

Özvegy nő, az élet-bajokkal hogy ví meg
Kit a gyász emlékek folyvást keserítnek?!
Részvételt van hozzá egész város — Nain,
Öregnek s ifjunak könnyű foly arczain.

Gyermekét kíséri nagy résztvevő sereg,
Mint az esős felhő a sírhoz közeleg.
Az anya keserve, szívet kinez éget,
Mint villám a felhőt, járja át a népet.

S a temetkezőkkel más sereg jó szembe;
Kiterjesztett-szárnyu angyal leng felette,
Kiterjesztett szárnyu angyal: ama s z e n t h i t,
Mely együvé-kapcsol földit . . . és memyeit.

A Világmegváltó jó e sereg élén,
Égi gyönyört élvez a lélek beszédén.
Ajka: forrása az örök igazságnak.
Szavai: a gonosz szíven — sebet vágnak.

Látja a nyilvánult és gyötrő keservet,
Az özvegy nő iránt szájalomra gerjed:

„Ne sírj!” mondá, midőn közelébe lépett
S pihenőre állt meg a halottkiséret.

E közben Jézus a ravatalhoz járul,
Sötét szemfedő a halotról elhárul.
Mint a fonnyalt liljom, a halott arcz dermedt, —
— Korán költözék el a szép ifju gyermek.

Megilleté, mintha alvót költ az ember,
Szó zendül ajakán: „ifju! mondom, kelj fel!”
Egész tömeg fölött ünnepel siri csend
Szorogón lesi el, — ami tüstént leend.

Fölpattan az ifju csukott szempillája,
Életpir szövődik holthalvány arczára,
Anyagába röppen a már elszállt lélek:
„Hála néked Isten, — így szól, — újra élek!”

Fölemelkedék a sötét ravatalon,
Kisérete szíven zugó vihar vagy on, —
Csodás félelem száll mindenik kebelre:
Csodás föltámadás percét ünnepelve.

Nem tudja az anya, alszik-e vagy éber?
Mily játékot üz e látomány lelkével!
Szíve bubánátát elüzi az öröm,
Csoda, hogy meg nem hal ennyi — s ily gyönyörön.

Kézen fogva, Jézus anyjához vezetí
Legyen új öröme boldogsággal teli!
A sokaság pedig fönhangon kiáltja:
Ime a Jehova igaz profétája! —

Kállay István.

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

H I R D E T M É N Y.

Pályázat.

A Margittai ref. egyházban üresedésbe jött leánytanítói állomásra. Évi fizetése: alkalmas két szoba, konyha, kamara, egy pinczével és istálóval ellátott lakáson kívül:

1-ször 300 az az három száz o. é. firt, mely évnegyedenként utólagosan az egyház pénztárából fizettetik.

2-szor. 10 az az tiz köböl gabona a magtárból kimérve.

3-szor. 5 öl kemény tüzi fa beszállítva, melyből az oskolát fűtetni tartozik.

Kötelessége: a 4 osztályu leány oskolát az egyházkerület által kiadott „T a n t e r v” szerint vezetni.

Pályázók kérvényeiket s képesített voltukat igazoló okmányukat folyó évi ápril 17-ig bérmentve elküldeni sziveskedjenek.

Az állomás elfoglalandó legkésőbb ápril 30-kán.

Margitta, 1875. márcz. 23.

Csató József,
ref. lelkész.